

KS. WŁODZIMIERZ KUJAWIN

Wyższe Seminarium Duchowne, Łódź

PARAFIALNE DUSZPASTERSTWO KATECHETYCZNE W OPTYCE MAGISTERIUM KOŚCIOŁA¹

Słowa kluczowe: duszpasterstwo, parafia, katecheza, lekcja religii

1. Wprowadzenie. 2. Pole problemowe: duszpasterstwo, parafia, duszpasterstwo katechetyczne. 3. Nauka dokumentów katechetycznych o roli duszpasterstwa i katechezy w parafii. 4. Parafia jako podmiot katechezy i środowisko duszpasterstwa katechetycznego. 5. Model oraz formy duszpasterstwa katechetycznego w parafii

1. WPROWADZENIE

Niedawno świętowaliśmy w Polsce dwudziestą czwartą rocznicę powrotu katechezy do szkoły. Była to okazja do przeanalizowania blasków i cieni nowych realiów nauczania religii. Przeprowadzając ewaluację, zauważono, że na terenie placówki oświatowej nie da się zrealizować wszystkich celów, jakie Kościół stawia przed katechezą. Dlatego wśród osób odpowiedzialnych za katechizację podkreśla się niezbywalną rolę parafii, która nie tylko powinna być nadal podmiotem katechezy, ale i miejscem, w którym katecheza winna być w pewnej mierze obecna i dobrze zakorzeniona w skutecznym duszpasterstwie katechetycznym. „Bez katechezy w parafiach w ogóle nie będzie katechezy Kościoła”, mówił arcybiskup Kazimierz Nycz w jednym z wywiadów². Dlatego, pomimo przeniesienia nauki religii z punktów katechetycznych do szkoły, nie wolno parafii pozbawić funkcji wychowawczej. Szansą może być przemyślana katecheza sakramentalna i skuteczne duszpasterstwo katechetyczne. Niniejsze opracowanie ma na celu przybliżyć odnośnie do tematu opinie specjalistów zajmujących się katechezą oraz przytoczyć zasadne fragmenty dokumentów katechetycznych.

¹ Artykuł jest przerobioną i poprawioną wersją tekstu, który ukazał się w okolicznościowej publikacji książkowej *Kapłan, duszpasterz, katecheta. Złoty jubileusz kapłaństwa księdza infułata Józefa Fijałkowskiego*, Łódź: AWŁ 2012, 81–93.

² J. Borowiec, *Nauka pływania*, Tygodnik Powszechny nr 37, 2006, 5.

2. POLE PROBLEMOWE: DUSZPASTERSTWO, PARAFIA, DUSZPASTERSTWO KATECHETYCZNE

Mianem *duszpasterstwo* określa się zorganizowaną działalność zbawczą Kościoła, urzeczywistniającą w służbie człowieka zbawcze dzieło Chrystusa przez głoszenie słowa Bożego, liturgię, posługę pasterską i świadectwo życia chrześcijańskiego. „Termin wywodzi się z biblijnego obrazu pasterza i owczarni, wyrażającego postawę Chrystusa wobec uczniów i całego Kościoła”³. Termin *duszpasterstwo* zyskał szeroką akceptację w Kościele i przetrwał do dzisiaj – pomimo że działalnością zbawczą obejmuje się nie tylko duszę, ale całego człowieka w wymiarze indywidualnym oraz zbiorowym. Współcześnie rozróżnia się *duszpasterstwo* zwyczajne i *nadzwyczajne*.

Celem *duszpasterstwa* jest prowadzenie osób czy rodzin, żyjących w rozmaitych splotach stosunków społecznych i podlegających oddziaływaniu różnych prądów społecznych i ideologicznych czasu, do spotkania z Bogiem w wierze i miłości. Realizując tak rozumiane *duszpasterstwo*, Kościół kieruje się zasadami zawartymi w Objawieniu Bożym. Wymagają one ciągłej aktualizacji oraz nieustannej konfrontacji z teraźniejszością i znakami czasu (KDK 11). Każdorazowa sytuacja, w której realizowane jest *duszpasterstwo*, nie jest przypadkiem, ale przewidzianą przez Opatrzność Bożą sytuacją, w której realizowane jest posłannictwo Kościoła.

W odczytywaniu zasad i sytuacji, w której realizowana jest zbawcza i wychowawcza działalność Kościoła, przychodzi z pomocą refleksja teologiczno-pastoralna. Chociaż znajomość teologii nie zawsze musi pokrywać się ze skutecznością oddziaływania pastoralnego, to jednak racjonalna działalność wymaga refleksji nad *duszpasterstwem*. Znajomość modelu teoretycznego powinna wyprzedzać realizację *duszpasterstwa* w terenie. W przeciwnym razie działalność będzie irracjonalna i nieskuteczna. Ten pomysł na formy współczesnego *duszpasterstwa* łączy się ze skutecznością katechezy. Jest to związek procesowy, bo przepowiadanie Słowa Bożego, katechizacja, *duszpasterstwo* liturgiczne i katechetyczne oraz pasterska działalność, to funkcje *duszpasterstwa* zwyczajnego, zaadresowane do wszystkich wiernych. Służą one zaspokojeniu powszechnych potrzeb religijnych wiernych. Są jednak potrzeby podejmowane przez *duszpasterstwo* *nadzwyczajne* i *sytuacyjne*⁴. Potrzebne jest *duszpasterstwo* *sytuacyjne* związane z różnymi sytuacjami, w których znajdują się ludzie w pewnych okresach swego życia. *Duszpasterstwo* to stanowi kontynuację procesu formacyjnego, rozpoczętego przez *duszpasterstwo* zwyczajne, zwłaszcza przez katechizację i *duszpasterstwo* liturgiczne w parafii.

Powrót religii do szkoły w 1990 r. spowodował likwidację parafialnych punktów katechetycznych. Z obiektów parafialnych odeszły dzieci i młodzież. Wielu pyta, czy nie było to równoznaczne z utratą przez parafię jej funkcji wychowawczej. Tak być nie może, bo parafia wychowuje przez ewangelizację i *duszpaster-*

³ R. Kamiński, W. Przygoda, *Duszpasterstwo*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, 201.

⁴ Por. *Duszpasterstwo specjalne*, red. R. Kamiński, B. Drożdż, Lublin 1998, 14.

stwo. „Parafia stanowi środowisko wychowawcze zarówno przez naturę swego życia religijnego, jak i przez zamierzoną działalność wychowawczą”⁵. Wychowawczej działalności parafii nie można redukować do jej pracy katechetycznej. Parafia nie przestała wychowywać po przeniesieniu katechezy do szkół, bo realizuje wiele funkcji formacyjnych właśnie w ramach duszpasterstwa. Ale i katechezie przeniesionej do szkoły nie wolno przestać być parafialną. „Chociaż prawdą jest – pisał Jan Paweł II w Adhortacji *Catechesi tradendae* – że katecheza może być wszędzie prowadzona, to jednak wspólnota parafialna, jako zajmująca szczególne miejsce, powinna pozostać krzewicielką i inspiratorką katechezy” (CT 67). *Katechizm Kościoła Katolickiego* akcentuje, że parafia jest „podstawowym miejscem katechezy dzieci i rodziców” (KKK 2226).

Wielu teoretyków katechezy, poszukując uzasadnienia katechezy prowadzonej w ramach duszpasterstwa parafialnego, szuka najpierw światła w historii katechezy. Argumenty są bardzo ciekawe i pouczające⁶.

Od początków Kościoła, od jego narodzin w dniu Pięćdziesiątnicy, nauczanie katechetyczne przebiegało w ramach wspólnoty. Jeżeli chodzi o pierwsze głoszenie Ewangelii, określane dziś mianem ewangelizacji, stawiające sobie za cel nawrócenie do wiary w Jezusa Chrystusa, to dokonywało się ono w różnych miejscach zarówno prywatnych, jak i publicznych. Uprzywilejowanym miejscem, od którego pierwsi misjonarze chrześcijańscy zazwyczaj rozpoczynali swą działalność nauczycielską, była synagoga żydowska. Inaczej rzecz miała się w nauczaniu po chrzcie. Przyjęcie chrztu włączało neofitów do wspólnoty kościelnej. Odtąd, jak pisze autor *Dziejów Apostolskich*, „trwali oni w nauce apostołów i we wspólnocie, w łamaniu chleba i w modlitwie” (Dz 2, 42). Początkowo była to wspólnota jerozolimską, później antiocheńską oraz wspólnoty założone przez Pawła. Zauważa się potrójną zależność, że: nauczanie i przepowiadanie prowadziło do powstania wspólnoty; nauczanie apostoelskie stanowiło jeden z ważnych elementów życia wspólnoty oraz że wspólnota chrześcijańska motywowała i angażowała do podjęcia misji ewangelizacyjnej.

Od początku posługa katechetyczna Kościoła stanowiła jeden z istotnych elementów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Widać to najwyraźniej we wczesnochrześcijańskim katechumenacie. Stawiał on sobie za cel nie tylko przygotowanie kandydatów do przyjęcia chrztu i pozostałych sakramentów, lecz także pełne wprowadzenie w życie chrześcijańskie. Wspólnota chrześcijańska stanowiła przede wszystkim miejsce, w którym ten proces przebiegał, przy czym daje się tu zauważyć bardzo interesującą ewolucję. Mniej więcej do połowy II w. przygotowanie kandydatów do chrztu miało dość luźną strukturę, przebiegało w ramach gminy chrześcijańskiej, która ustalała jego formy. Główną rolę w tym przygotowaniu pełnili wędrowni misjonarze. Z upływem czasu ich miejsce zaczęły zajmować nauczyciele-katecheci, zwłaszcza w dużych miastach. Niektórzy spośród nich prowadzili szkoły, jak np.

⁵ B. Drożdż, *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym. Studium pastoralne*, Legnica 1997, 168.

⁶ Por. R. Murawski, *Historia katechezy*, w: *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, red. J. Stala, Tarnów 2003, 17–106.

św. Justyn w Rzymie czy Orygenes w Aleksandrii, zawsze jednak w łączności ze wspólnotą kościelną. Na przełomie II i III w. zaczął się zwolna dokonywać proces *ukościelnienia* misji nauczania – przekazywania jej w ręce urzędowych przedstawicieli Kościoła: biskupów, prezbiterów, diakonów. Wspólnota chrześcijańska brała odpowiedzialność za przygotowanie kandydata i towarzyszyła w procesie stawania się chrześcijaninem. Bracia przyprowadzali kandydata, dawali o nim świadectwo. Kto nie miał oparcia we wspólnocie, z trudem był dopuszczany do katechumenatu i chrztu.

W średniowieczu chodziło już nie tyle o inicjację chrześcijańską dorosłych, ile o wprowadzenie w życie chrześcijańskie dzieci ochrzczonych. Mamy praktycznie do czynienia z dwiema wspólnotami, w których dokonuje się katechetyczne nauczanie: z katechezą dorosłych w parafii i z katechezą dzieci i młodzieży w rodzinie. Ponieważ rodzina była głównym miejscem przekazywania i praktykowania chrześcijaństwa, można mówić o katechumenacie rodzinnym, trwającym przez całe średniowiecze. W XVI w. miejscem katechezy stała się parafia, gdy najpierw zaczęły powstawać oddolne inicjatywy katechizacji dla dzieci i młodzieży, zwłaszcza w północnych Włoszech, które znane nam są pod nazwą *szkół chrześcijańskich*, a potem gdy do tych inicjatyw nawiązał Sobór Trydencki i rozciągnął tę formę katechezy na cały Kościół, zalecając wprowadzenie niedzielnej i świątecznej katechezy dla dzieci i młodzieży. Zatem właśnie gdzieś od Soboru Trydenckiego mamy obecną w Kościele katechizację dzieci i młodzieży, wbudowaną w struktury duszpasterstwa parafii.

Sytuacja uległa istotnej zmianie w oświeceniu, kiedy to do publicznych szkół, powstających pod nadzorem państwa, katecheza zostaje przeniesiona z kościoła i przekształca się w naukę religii. Odtąd datuje się redukcyjne pojmowanie katechezy, tj. sprowadzanie jej do szkolnego przedmiotu, co powoduje stopniowy zanik katechezy dorosłych, katechezy rodzinnej, jak również katechezy parafialnej, która przyjmuje postać krótkiego przygotowania do pierwszej spowiedzi i Komunii św., i jeszcze krótszego do bierzmowania. Od tego czasu zaczyna się też powszechnie używać określenia *nauka religii* jako równorzędnego *katechezie*.

Sytuacja, która w dziedzinie katechezy zaistniała w oświeceniu i utrwaliła się przez następne dziesięciolecia, ukształtowała specyficzną mentalność katechetyczną, z którą spotykamy się do dzisiaj, nie tylko wśród wiernych świeckich, lecz także wśród osób duchownych, według której szkolne nauczanie religii zdolne jest przejąć i wypełnić wszystkie funkcje i zadania katechezy. Nie oznacza to, aby nie były podejmowane próby usunięcia tego redukcyjnego rozumienia katechezy zarówno przez dokumenty katechetyczne Kościoła, jak i przez inicjowanie różnych działań duszpasterskich w tym zakresie. Nie jest to jednak łatwe zadanie. Trudno zmienić raz ukształtowaną mentalność. Borykamy się z tymi problemami nie tylko my, w Polsce, lecz także w innych krajach. Kościół nigdy nie rezygnował z duszpasterstwa katechetycznego w parafii i podejmował różne starania, aby katecheza mogła wypełniać przysługujące jej funkcje i zadania.

Po wielu latach poszukiwania właściwego modelu katechezy obecnej w środowiskach (szkoła, parafia, rodzina) doświadczających zmian charakterystycznych przełomowi tysiącleci, coraz wyraźniejsza staje się konieczność nowego przemyśle-

nia katechezy dziejącej się w parafii. Istniejące do tej pory w Polsce modele oscylowały w kierunku katechezy sakramentalnej i prowadziły do utożsamiania katechezy parafialnej właśnie z sakramentalną, sprowadzając pytanie o tożsamość katechezy w tych dwóch obszarach do stwierdzenia: „w szkole nauka religii, w parafii sakramenty”⁷. Właśnie ten niebezpieczny dualizm szybko znalazł potwierdzenie w praktyce katechetycznej, gdy głosy namysłu i refleksji płynące ze strony katechetyków często nie znajdowały uznania wśród katechetów oraz duszpasterzy. Jednakże dokumenty katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce wpisały katechezę w parafii w całość działań katechetycznych, wskazując dla nich *uzgodnione minimum*⁸. Praktyce katechetyczno-duszpasterskiej potrzeba jednak szerszej optyki magisterium Kościoła oraz recepcji kluczowych dokumentów katechetycznych.

3. NAUKA DOKUMENTÓW KATECHETYCZNYCH O ROLI DUSZPASTERSTWA I KATECHEZY W PARAFII

Prawie wszystkie wypowiedzi dokumentów katechetycznych Kościoła, a więc zawarte w nich normy, kryteria, propozycje i sugestie, zwłaszcza te, które dotyczą natury katechezy, tj. funkcji katechezy, jej celu i zadań, odnoszą się w zasadzie do katechezy parafialnej. Tylko nieliczne są wzmianki o innych formach czy miejscach katechezy, ale zawsze rozpatruje się je w łączności z duszpasterstwem katechetycznym w parafii. Z lektury dokumentów wynosi się przekonanie, że katecheza parafialna we wszystkich jej formach i przejawach, stanowi główną i podstawową formę katechezy Kościoła.

Z wypowiedzi dokumentów Kościoła, zwłaszcza z *Dyrektorium ogólnego*, wynika, że ukazana w nich natura katechezy, tj. jej istotne elementy, funkcje i zadania, mogą być w pełni urzeczywistnione w parafii. Cel i zadania katechezy są tak sformułowane, że nie dadzą się pogodzić z redukcyjnym spojrzeniem na katechezę; wymagają one integralnego ujęcia katechezy. Celem definitywnym katechezy jest doprowadzenie katechizowanych do komunii z Jezusem Chrystusem (DOK 80). Winna ona wyrazić się w żywym, bezpośrednim i czynnym wyznaniu wiary (DOK 82). Wiara zaś na mocy swego wewnętrznego dynamizmu wymaga, „by była znana, celebrowana, przeżywana i wyrażana w modlitwie” (DOK 84). W tym stwierdzeniu zostały podane cztery główne zadania katechezy: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna, wychowanie do modlitwy. Widać w nich też bardzo wyraźne nawiązanie do układu *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Wiara jednak jest i może być najskuteczniej przeżywana we wspólnocie chrześcijańskiej (DOK 84). Tak sformułowane cele i zadania katechezy z trudnością dadzą się w pełni zrealizować poza wspólnotą parafialną, np. w nauczaniu religijnym w szkole. Pożądanym miejscem ich pełnego urzeczywistnienia wydaje się katecheza parafialna, tj. różne formy duszpasterstwa katechetycznego w parafii.

⁷ *Katecheza w parafii. Poszukiwanie tożsamości*, red. K. Kantowski, Warszawa 2004, 6.

⁸ K. Nycz, *Filozofia odnowy programowej katechezy Kościoła w Polsce realizowana w latach 1999–2002*, w: *Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasik, Warszawa 2003, 15.

Druga sprawa dotyczy funkcji wtajemniczenia, która należy do istoty katechezy. Według *Dyrektorium ogólnego* katecheza wtajemniczająca „jest działaniem podstawowym i fundamentalnym” (DOK 63), jest bowiem organiczną i systematyczną formacją wiary (DOK 67). Jest ona czymś więcej niż nauczaniem, „jest ona pogłębieniem całego życia chrześcijańskiego, integralnym wtajemniczeniem chrześcijańskim” (DOK 67), włącza we wspólnotę, która żyje wiarą, celebrytuje ją i o niej świadczy (DOK 68). Ten opis funkcji wtajemniczającej daje wiele do myślenia, pozwala przede wszystkim na wysunięcie twierdzenia, że głównym podstawowym miejscem, gdzie może dokonać się pełne wtajemniczenie chrześcijańskie, jest wspólnota kościelna, jakkolwiek może ono urzeczywistniać się także w rodzinie i w szkole, ale w ograniczonym zakresie.

Oprócz katechezy wtajemniczenia *Dyrektorium ogólne* wymienia jako drugą podstawową formę katechezy *stałe wychowanie wiary* (DOK 69–72), która podobnie jak *katecheza wtajemniczenia*, nie może na terenie szkoły być w pełni zrealizowana; potrzebuje ona środowiska katechetycznego, czyli wspólnoty żyjącej wiarą, którą szkoła jest bardzo rzadko. Chodzi nie tylko o przekazanie wiedzy o religii, ale o wychowanie w wierze Kościoła, które dla Jana Pawła II oznaczało „wprowadzenie w pełnię życia chrześcijańskiego” (CT 18). W szkole jest to nie do zrealizowania, gdyż katecheza jest działalnością religijną, a nie oświatową⁹.

Dokumenty katechetyczne Kościoła podkreślają bardzo mocno wspólnotowy wymiar katechezy. Najdobitniej czyni to *Dyrektorium ogólne*. W dokumencie przewijają się nieustannie, jak refren: „Wspólnota chrześcijańska jest w sobie samej żywą katechezą. Przez to, czym ona jest, co głosi, co celebrytuje i co czyni, pozostaje zawsze żywym, nieodzownym i pierwszorzędnym miejscem katechezy” (DOK 141). „Wspólnota chrześcijańska jest początkiem, miejscem i celem katechezy” (DOK 254). Powstaje pytanie: kim jest ta wspólnota chrześcijańska, która stanowi centrum katechezy? Dokument odpowiada: „Parafia jest niewątpliwie najbardziej znaczącym miejscem, w którym formuje się i żyje wspólnota chrześcijańska” (DOK 257).

Jakkolwiek *Dyrektorium ogólne* podaje raczej refleksje i zasady niż bezpośrednie zalecenia praktyczne odnośnie do katechetycznych działań w parafii, niemniej daje się zauważyć, że katecheza parafialna jako priorytetowa forma posługi Kościoła jest ujmowana przez ten dokument bardzo szeroko, jako duszpasterstwo katechetyczne, w ramach którego mogą funkcjonować różne formy katechezy parafialnej. Daje się to zauważyć, gdy przykładowo wymienia kilka różnych form katechezy, możliwych do zrealizowania w ramach stałego wychowania wiary, lub gdy podsuwa różne inicjatywy katechetyczne związane z katechezą dla różnych grup wiekowych: dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Dadzą się one urzeczywistnić jedynie w ramach dość szeroko rozumianego duszpasterstwa katechetycznego.

Dokumenty katechetyczne Kościoła wyrażają przekonanie, że główną i podstawową formą katechezy, będącą jak gdyby matką wszystkich pozostałych form, z której w jakiś sposób wynikają i z którą winny mieć żywą łączność, jest katecheza parafialna, rozumiana jako szeroko pojmowane duszpasterstwo katechetyczne. Na-

⁹ A. Potocki, *Parafia podmiotem i miejscem katechezy*, *Perspectiva*. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne 9 (2006), 85.

leżałoby temu zagadnieniu bliżej przyjrzeć się i odpowiedzieć na pytanie, w jakim sensie parafia stanowi centrum posługi katechetycznej Kościoła?

4. PARAFIA JAKO PODMIOT KATECHEZY I ŚRODOWISKO DUSZPASTERSTWA KATECHETYCZNEGO

Jesteśmy przyzwyczajeni w Kościele do traktowania podmiotów katechezy w kategoriach niemalże jednostkowych i administracyjnych. Zwykle bowiem gdy mówi się o odpowiedzialności za katechezę, to wymienia się albo poszczególne osoby sprawujące określone funkcje (biskup, proboszcz, duszpasterze, katecheci), albo instytucje (wydziały katechetyczne kurii biskupich), a mało zwraca się uwagę na rolę i znaczenie w procesie katechetycznym całej wspólnoty chrześcijańskiej. To właśnie Kościół – pojmowany jako komunია wierzących w Chrystusa – pomaga zrozumieć, że dynamika i „żywność Kościoła nie są dziełem ludzkiej aktywności, lecz owocem boskiego obdarowania, a jego posłannictwo polega na służbie zbawieniu, czyli na urzeczywistnieniu wspólnoty człowieka z Bogiem i ludzi między sobą”¹⁰.

Jan Paweł II w Adhortacji *Christifideles laici* pisze: „Wszyscy powinniśmy odkryć, poprzez wiarę, prawdziwe oblicze parafii, czyli samą tajemnicę Kościoła, który właśnie w niej istnieje i działa” (ChL 26). Dlaczego? Ponieważ parafia jest integralną częścią Kościoła powszechnego i ten Kościół powszechny ujawnia. „Chociaż wspólnota kościelna zawsze posiada wymiar powszechny, to jednak swój najbardziej bezpośredni i widzialny wyraz znajduje w parafii. Parafia jest niejako ostatecznym umiejscowieniem się Kościoła, a poniekąd samym Kościołem zamieszkującym pośród swych synów i córek” (ChL 26).

Kościół jest wspólnotą, który swoją naturę ukazuje w posłaniu ewangelicznym. Kościół wtedy żyje i na nowo wciąż się odradza, kiedy to posłanie wypełnia. A tym posłaniem jest kontynuowanie zbawczego dzieła Pana, wypełnianie w każdym czasie i dla każdego człowieka Jego misji: „Idźcie i nauczajcie!” (Mt 28, 19). Gdy mówimy o katechizacji w Kościele jako o systematycznym objaśnianiu pierwszego głoszenia Ewangelii, jak też wprowadzaniu w pełnię życia chrześcijańskiego i pobudzaniu do dawania świadectwa w świecie, to tym samym wskazujemy na jedną z istotnych własnych cech jego natury. Kościół realizuje się więc przez katechezę, a katecheza przyczynia się do jego wzrostu albo można to wyrazić w innych jeszcze słowach: „Kościół tworzy katechezę, katecheza tworzy Kościół”¹¹.

Parafia jest „zwyczajnym środowiskiem, w którym rodzi się i wzrasta wiara i dlatego stanowi odpowiednią przestrzeń wspólnotową do tego, by realizowana w niej posługa słowa była równocześnie nauczaniem, wychowaniem i żywym doświadczeniem” (DOK 257). Chociaż parafia jest uprzywilejowanym miejscem posługi katechetycznej Kościoła i powinna być zacznym, krzewicielką i inspiratorką

¹⁰ A. Czaja, *Credo in Spiritum Vivificantem. Pneumatologiczna interpretacja Kościoła jako komunii w posoborowej teologii niemieckiej*, Lublin 2003, 16.

¹¹ K. Misiaszek, *Wspólnota chrześcijańska (parafia) jako podmiot katechezy*, w: *Katecheza w parafii...*, dz.cyt., 22.

każdej formy katechezy, to trzeba jednocześnie za *Dyrektorium ogólnym* przyznać, że „w pewnych okolicznościach nie może być ośrodkiem całej eklezjalnej funkcji katechizacji i że potrzebuje zintegrowania z innymi instytucjami” (DOK 257). Chodzi o to, że uznając parafię za centrum katechezy Kościoła i za podstawowy punkt odniesienia wszelkiej działalności katechetycznej, nie należy tego pojmować w znaczeniu jakiegoś globalizmu parafialnego, że całą katechezę Kościoła należy bezwzględnie powiązać z parafią jako taką. Istnieje przecież wiele innych form katechezy bardzo skutecznych, a niezwiązanych z konkretną posługą parafii.

Dotykamy tu bardzo ważnego zagadnienia, mianowicie miejsc czy środowisk katechezy. Otóż zarówno w dokumentach katechetycznych, jak i w publikacjach mówi się o różnych miejscach katechezy. *Dyrektorium*, nawiązując do pojęcia *komunii*, która wyraża głęboką istotę Kościoła, stwierdza, że „komunia ta ujawnia się i uwidacznia w bogatej różnorodności określonych wspólnot chrześcijańskich. I wymienia te najbardziej znaczące, w których „chrześcijanie rodzą się do wiary, wychowują się i żyją: rodzina, parafia, szkoła katolicka, stowarzyszenia i ruchy chrześcijańskie, kościelne wspólnoty podstawowe. Są one miejscami katechezy, to znaczy przestrzeniami wspólnotowymi, w których realizuje się katecheza o inspiracji katechumenalnej i katecheza stała (DOK 253). Zazwyczaj wymienia się trzy najważniejsze miejsca katechezy Kościoła: rodzinę jako pierwsze miejsce katechezy, parafię jako uprzywilejowane miejsce katechezy i szkołę, która je dopełnia¹².

Tenże sam dokument zauważa, że chociaż „miejscza” katechezy są różne, to katecheza jest zawsze ta sama. Miejsca nadają jej szczególne cechy. Ważne jest, aby wiedzieć, jaka jest rola każdego z nich w odniesieniu do katechezy (DOK 254). Każde z tych miejsc „przywłaszczyło” sobie jedną z funkcji katechezy: szkoła funkcję nauczania, rodzina funkcję wychowania, parafia funkcję wtajemniczenia – pojmuje się jednak podział tych funkcji nie w sensie absolutnym¹³.

W cytowanych wypowiedziach na temat konieczności parafialnego duszpasterstwa katechetycznego zwraca się przede wszystkim uwagę na niedoskonałości szkolnego nauczania religii, szczególnie w zakresie funkcji wtajemniczenia. Działania katechetyczne w parafii miałyby uzupełniać braki i niedostatki religii w szkole. Miałyby spełniać w odniesieniu do szkolnego nauczania religii funkcję pomocniczą i dopełniającą. Nauka religii w szkole pozostałaby nadal zasadniczą i priorytetową formą katechezy dzieci i młodzieży, lecz uzupełnioną o różne formy duszpasterstwa katechetycznego w parafii. Nie pomniejszając znaczenia nauki religii w szkole, która w obecnej rzeczywistości historyczno-społecznej i pastoralnej stanowi i stanowić musi ważną formę katechezy Kościoła w Polsce, to jednak krajowe *Dyrektorium* wskazuje na pierwszoplanowe miejsce parafii w zakresie posługi katechetycznej.

Taki jest dominujący ton wypowiedzi dokumentu, mimo że znajdują się w nim sformułowania mówiące również o uzupełniającej funkcji katechezy parafialnej. „Ze względu na to, że pierwszoplanowym miejscem katechezy jest parafia, nauczanie

¹² Por. K. Nycz, *Wstęp*, w: *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, 10.

¹³ Por. E. Młyńska, *Ewangelizacyjny wymiar katechezy parafialnej*, w: *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii, szkole*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2002, 128.

religii w szkole domaga się uzupełnienia o parafialne duszpasterstwo katechetyczne dzieci i młodzieży. Chodzi o to, aby dzieci i młodzież nie traktowały nauki religii wyłącznie jako jednego z przedmiotów nauczanych w szkole, lecz by mogły również czerpać siłę z bezpośredniego kontaktu z Bogiem w liturgii i sakramentach świętych (PDK 106). Zatem to nie katecheza parafialna stanowi uzupełnienie czy dopełnienie szkolnej nauki religii, lecz szkolne nauczanie winno dopełniać duszpasterstwo katechetyczne w parafii. Można by tę relację zróżnicowania i komplementarności, jaka istnieje między szkolną nauką religii a katechezą parafialną, wyrazić jeszcze w inny sposób: obie formy katechezy Kościoła różnią się między sobą i obie są potrzebne; szkolna nauka religii potrzebuje katechezy parafialnej, katecheza parafialna potrzebuje nauki religii w szkole¹⁴.

5. MODEL ORAZ FORMY DUSZPASTERSTWA KATECHETYCZNEGO W PARAFII

Prowadzenie duszpasterstwa katechetycznego w ramach parafii uznano w polskim *Dyrektorium katechetycznym* za pilne i konieczne. Co ciekawe w ramach przygotowania nowych dokumentów katechetycznych Kościoła polskiego podjęto prace nad stworzeniem modelu katechezy parafialnej. Model ma uwzględnić przede wszystkim katechezę sakramentalną, a działania proponowane w tym względzie stanowią harmonijną realizację całościowego planu parafialnego duszpasterstwa katechetycznego. Charakterystyczną cechą jest skorelowanie katechezy parafialnej z nauką religii w szkole i powiązanie z innymi formami duszpasterstwa. Opisany w 107 numerze polskiego *Dyrektorium* model tworzą ogólne założenia, formy organizacyjne oraz tematyka właściwa na poszczególnych etapach edukacyjnych¹⁵.

Jeśli chodzi o ogólne założenia, to można wskazać na trzy¹⁶.

Polskie *Dyrektorium katechetyczne*, powołując się na wypowiedź Jana Pawła II z Adhortacji *Catechesi tradendae*, domaga się ciągłości posługi duszpasterskiej w zakresie katechezy. „Duszpasterstwo katechetyczne Kościoła powinno mieć charakter ciągły w tym sensie, że katecheza dzieci, młodzieży i dorosłych nie mogą być terenami oddzielonymi od siebie czy pozbawionymi wzajemnej łączności. Trzeba, aby one między sobą się wspierały i uzupełniały” (PDK 97). W optyce katechezy ciągłej należy ustawić zalecane przez polskie *Dyrektorium* działania katechetyczne w parafii. Są one tak pomyślane, aby się wzajemnie wspierały i uzupełniały, tworząc pewien ciąg katechetycznego oddziaływania. Dokument usiłuje zintegrować z sobą działania katechetyczne w dwóch różnych wymiarach: środowiskowym i wiekowym. Stara się, z jednej strony, łączyć harmonijnie różne środowiska czy miejsca, gdzie podejmowana jest działalność katechetyczna, jak parafię, rodzinę, szkołę

¹⁴ Por. K. Nycz, *Szkola miejscem katechezy*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2002, 13–22.

¹⁵ Por. P. Tomasik, *Katechetyka fundamentalna*, w: *Historia katechezy...*, dz. cyt., 300–302.

¹⁶ Zob. R. Murawski, *Działania katechetyczne w parafii w świetle Dyrektorium Ogólnego i Polskiego*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych...*, dz. cyt., 66.

i grupy kościelne, z drugiej strony zaleca wiązać także z sobą katechezę dzieci, młodzieży i dorosłych – przypisując ostatniej szczególne znaczenie. Jakkolwiek nie pada w dokumencie określenie *katecheza integralna*, niemniej taki właśnie model katechezy daje się odczytać.

W perspektywie tak zarysowanego planu duszpasterstwa katechetycznego należy spojrzeć na miejsce, rolę, wzajemne relacje szkolnej nauki religii i katechezy w parafii – one się nie dublują, nie powtarzają, lecz wspierają, dopełniają i uzupełniają.

Jeśli chodzi o ogólne formy duszpasterstwa katechetycznego, warto zwrócić uwagę na:

- środowisko formacji, jakim jest własna parafia, (a nie parafia szkoły),
- miejsce formacji, którym jest budynek kościelny lub parafialny,
- czas formacji, która trwa przez wszystkie lata nauki w szkole,
- osoby odpowiedzialne za formację: księża, katecheci, animatorzy wywodzący się z kościelnych ruchów młodzieżowych,
- formy: spotkania ogólne kandydatów, celebracje w kościele, praca w grupach,
- treści działań katechetycznych parafii, wynikające z celów katechetycznych oraz skorelowane z treściami nauki religii w szkole¹⁷.

Gdy chodzi o tematykę na poszczególnych etapach edukacyjnych, model przewiduje:

- I etap edukacji szkolnej (klasy I–III szkoły podstawowej). W parafii ma dokonywać się katecheza inicjacji sakramentalnej – do pokuty i Eucharystii.
- II etap edukacyjny (klasy IV–VI szkoły podstawowej). W parafii ma odbywać się katecheza wprowadzająca w historię zbawienia. Spotkania odbywane w parafii winny rozpocząć się od wręczenia Biblii. Spotkania katechetyczne mają się koncentrować wokół zagadnienia wtajemniczenia w lekturę Pisma Świętego, które jest listem Boga do człowieka. Ukoronowaniem tych spotkań będzie przewidziany w klasie VI obrzęd wręczenia *Wyznania wiary*.
- III etap edukacyjny (gimnazjum) wiąże się z katechezą wyznania i zrozumienia wiary. Parafialne spotkania katechetyczne powinny mieć raczej charakter celebracji i przybliżać młodym poszczególne sakramenty Kościoła i wynikające z nich zadania. Zwieńczeniem tego etapu formacji jest przyjęcie sakramentu bierzmowania, który zgodnie z zaleceniami II Polskiego Synodu Plenarnego winien być udzielany młodzieży w III klasie gimnazjalnej.
- IV etap edukacyjny (szkoły ponadgimnazjalne). Katecheza ma się skupić na świadectwie wiary. Katecheza parafialna dla młodzieży winna być powiązana z przygotowaniem bliższym (ale jeszcze nie bezpośrednim) do założenia rodziny chrześcijańskiej¹⁸. Na zakończenie tego kursu absolwenci, którzy uzyskali pozytywną ocenę końcową ze szkolnej nauki religii, winni otrzymać zaświadczenie o ukończeniu bliższego przygotowania do sakramentu małżeństwa.

Katecheza dzieci i młodzieży otrzymała w ramach parafialnego duszpasterstwa katechetycznego bardzo zwarty i spójny program. Wydaje mi się, iż wizja parafialnej katechezy dzieci i młodzieży, jaką daje nam polskie *Dyrektorium katechetyczne*,

¹⁷ P. Tomasiak, *Katechetyka fundamentalna...*, dz.cyt., 301.

¹⁸ Tamże, 302.

stanowi wielkie osiągnięcie duszpasterskie, widać w niej głęboko przemyślany plan formacyjny, perspektywiczny i rozwojowy, otwarty na nowe formy działań katechetycznych. Główny akcent modelu parafialnego duszpasterstwa położony jest na dwóch istotnych funkcjach katechezy, dających się w ograniczonym zakresie zrealizować w szkole w ramach nauki religii: na funkcji wychowania i wtajemniczenia. Stawia on sobie cztery istotne cele: wychowanie wiary dojrzałej, włączenie w Kościół, podjęcie zadań w Kościele, pomoc w wyborze drogi powołania chrześcijańskiego. Stara się też umożliwić bezpośredni kontakt z Bogiem przez udział w liturgii, w sakramentach świętych i spotkaniach modlitewnych.

Bazując dziś przy projektowaniu duszpasterstwa katechetycznego na nowych dokumentach katechetycznych polskiego Kościoła, nie wolno zapominać o dobrych praktykach mszy inicjacyjnych w koncepcji ks. F. Blachnickiego oraz biblijno-liturgicznym modelu katechezy, wprowadzającej w tajemnicę pokuty i Eucharystii ks. prof. J. Charytańskiego¹⁹. Ongiś nad modelem duszpasterstwa komunijnego przez 45 lat pracował w archidiecezji poznańskiej ks. Stanisław Hartlieb, proboszcz parafii Konarzewo. Jako wzorzec własnej propozycji przyjął wskazania dokumentu *Obrzędu chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, który proponuje drogę katechumenalnego wtajemniczenia. Ksiądz Hartlieb uwzględnia także wskazania *Dyrektorium o mszach świętych z udziałem dzieci*, a samo przygotowanie do sakramentów ujmując jako inicjację w misterium zbawienia i życia chrześcijańskiego oraz mystagogię chrztu, pokuty, Eucharystii²⁰.

We współczesnej sytuacji Kościoła w Polsce, szansę ożywienia naszych parafii stwarza wciąż przygotowanie dzieci do Pierwszej Komunii św. oraz młodzieży do bierzmowania. Co do słuszności tej tezy zasadniczo istnieje duszpasterska zgoda. Natomiast rozbieżności pojawiają się, jeżeli chodzi o standardy i model przygotowania. Należy bez wątpienia łączyć formację z parafią zamieszkania.

W parafialnym przygotowaniu do bierzmowania jest szansa na zgromadzenie młodzieży w kościele i dobre przeprowadzenie katechezy sakramentalnej. Po wprowadzeniu religii do szkoły jest to najważniejszy rodzaj katechezy przy parafii oraz najistotniejszy sposób wiązania młodych z parafią. Przez ten etap przechodzi 80% katechizowanych w szkole. Przygotowano wiele materiałów i pomocy katechetycznych do prowadzenia spotkań formacyjnych opartych nie na głoszeniu kazań, konferencji, lecz na świadectwie, doświadczeniu wspólnoty Kościoła, wspólnej modlitwie i liturgii. Jest to możliwe tylko w niewielkich grupach. Wydaje się, że dla grupy przygotowującej się do bierzmowania wskazane są: ich stała msza św., w czasie której grupy byłyby odpowiedzialne za jej oprawę liturgiczną, czytania, modlitwa wiernych, procesja z darami, może nawet śpiew. W taki sposób możemy uczyć i wdrażać młodzież w poczucie odpowiedzialności za Kościół²¹.

¹⁹ Por. E. Młyńska, *Inicjacja do sakramentu Eucharystii i pokuty – klasy I–III*, w: *Katecheza w parafii...*, dz.cyt., 31.

²⁰ S. Hartlieb, *Pierwsza Komunia święta. Droga wtajemniczenia w Paschę Chrystusa*, Kraków 1990.

²¹ T. Panuś, *Inicjacja do sakramentu bierzmowania – gimnazjum*, w: *Katecheza w parafii...*, dz.cyt., 69.

Do budowania więzi młodego człowieka z parafią ważne jest także rozwijanie pozakatechetycznych form pracy duszpasterskiej. Chodzi tu o organizowanie nowych i stymulowanie do działania już istniejących, parafialnych wspólnot różnych ruchów religijnych. Mogą to być nowe ruchy modlitewne i apostołskie o zasięgu międzynarodowym, ruchy i stowarzyszenia rodzinne czy tradycyjne zespoły liturgicznej służby ołtarza (ministranci, bielanki, schola). Należy również dbać o miejsce młodzieży w grupach i zespołach charytatywnych, Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży. W tej perspektywie niezmiernie ważny jest udział samych katechetów.

Podsumowując, należy stwierdzić, że związek katechety, katechezy i katechizowanego z parafią winien przejawiać się w dynamicznym duszpasterstwie katechetycznym, obejmującym liturgię, wspólnoty i organizacje religijne, katechezę sakramentalną, organizowanie rekolekcji oraz pielgrzymek do miejsc kultu religijnego. Szkoła nie formuje religijnie w pełnym wymiarze tego określenia, bo ze względu na swój charakter zrobić tego nie jest w stanie. Nauka religii w szkole nie jest równoznaczna z pogłębianiem religijnej formacji młodych ludzi. Nie może spełnić wszystkich zadań katechezy, a te są możliwe do osiągnięcia dopiero w łączności z pracą katechetyczno-duszpasterską w parafii. Pokazują to najnowsze dokumenty katechetyczne Kościoła oraz doświadczenia polskich szkół i polskich parafii.

BIBLIOGRAFIA

- Czaja A., *Credo in Spiritum Vivificantem. Pneumatologiczna interpretacja Kościoła jako komunii w posoborowej teologii niemieckiej*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2003.
- Drożdż B., *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym. Studium pastoralne*, Legnica: Wydawnictwo WSD 1997.
- Duszpasterstwo specjalne*, red. R. Kamiński, B. Drożdż, Lublin: Wydawnictwo Atla 1998.
- Kamiński R., Przygoda W., *Duszpasterstwo*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, 143–147.
- Katecheza w parafii. Poszukiwanie tożsamości*, red. K. Kantowski, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2004.
- Misiaszek K., *Wspólnota chrześcijańska (parafia) jako podmiot katechezy*, w: *Katecheza w parafii. Poszukiwanie tożsamości*, red. K. Kantowski, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2004, 17–27.
- Młyńska E., *Ewangelizacyjny wymiar katechezy parafialnej*, w: *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii, szkole*, red. S. Dziekoński, Warszawa: Wydawnictwo Verbinum 2002, 115–138.
- Młyńska E., *Inicjacja do sakramentu Eucharystii i pokuty – klasy I–III*, w: *Katecheza w parafii. Poszukiwanie tożsamości*, red. K. Kantowski, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2004, 28–45.
- Murawski R., *Działania katechetyczne w parafii w świetle Dyrektorium Ogólnego i Polskiego*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Warszawa: Wydawnictwo Verbinum 2002, 55–70.
- Murawski R., *Historia katechezy*, w: *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, red. J. Stala, Tarnów: Wydawnictwo Biblos 2003, 17–106.
- Nycz K., *Szkoła miejscem katechezy*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Warszawa: Wydawnictwo Verbinum 2002, 13–22.

- Nycz K., *Filozofia odnowy programowej katechezy Kościoła w Polsce realizowana w latach 1999–2002*, w: *Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasik, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2003, 9–17.
- Panuś T., *Inicjacja do sakramentu bierzmowania – gimnazjum*, w: *Katecheza w parafii. Poszukiwanie tożsamości*, red. K. Kantowski, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2004, 57–74.
- Potocki A., *Parafia podmiotem i miejscem katechezy*, *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 9 (2006), 84–100.
- Tomasik P., *Katechetyka fundamentalna*, w: *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, red. J. Stala, Tarnów: Wydawnictwo Biblos 2010, 199–325.

CATECHETIC MINISTRY IN A PARISH FROM THE PERSPECTIVE OF THE CHURCH MAGISTERIUM

Summary

The objective of this publication is to point out the fact that the links between a religion instructor, religion instruction and a student should be reflected in dynamic catechetical ministry including liturgy, communities and religious organizations, sacramental catechesis, organizing retreats and pilgrimages. The author argues that school does not provide religious formation in all dimensions as it is not able to do that due to its character. Teaching religion at school is not an equivalent of deepening religious formation of the youth. Summing up it should be said that religious education cannot accomplish all the tasks of catechesis which are possible to complete if combined with catechetical ministry in a parish.

Key words: ministry, parish, catechesis, religious instruction